

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Het VOC-archief digitaal: kansen en uitdagingen bij het digitaliseren van (maritieme) archieven

Odegard, E.

Citation

Odegard, E. (2017). Het VOC-archief digitaal: kansen en uitdagingen bij het digitaliseren van (maritieme) archieven. *Tijdschrift Voor Zeegeschiedenis*, 36(2), 102-105. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4306284>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4306284>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Website

Het VOC-archief digitaal: kansen en uitdagingen bij het digitaliseren van (maritieme) archieven

Het zal de gebruiker van de VOC-archieven in het Nationaal Archief in Den Haag (NA) niet zijn ontgaan dat er in de afgelopen jaren een grote digitaliseringsoperatie is uitgevoerd. Ter gelegenheid van het digitaal beschikbaar komen van dit werelderfgoed wordt dit jaar ook een VOC-tentoonstelling in het NA georganiseerd die onlangs is genomineerd voor de SBID International Design Award. Op het moment van schrijven is het gehele compagniesarchief gescand en zijn ruim vier miljoen scans via de website van het archief beschikbaar gemaakt. Deze grootschalige operatie heeft voor de gebruiker de afgelopen jaren zowel voor- als nadelen opgeleverd. Aan de ene kant zijn veel stukken nu vanuit het comfort van de eigen stoel te bezien en is het mogelijk om snel nog zaken even na te gaan – een mogelijkheid waar ik zelf veelvuldig gebruik van heb gemaakt bij het afronden van mijn proefschrift. Aan de andere kant zijn stukken tijdens de digitalisering vaak lange tijd niet-raadpleegbaar geweest. Maar ook het gebruik van de gedigitaliseerde bronnen is niet zonder uitdagingen: simpelweg de hoeveelheid scans zorgt dat men door de bomen soms het bos niet meer ziet en digitalisering betekent in veel gevallen dat het origineel niet meer wordt uitgegeven.

Tegelijkertijd bevat een gedigitaliseerd én goed ontsloten VOC-archief een schat aan data voor maritiem-historisch onderzoek. Het VOC-archief ligt aan de basis van meerdere historische databases, zoals het klassieke *Dutch-Asiatic Shipping* van Bruijn, Gaastra en Schöffer. Kan nu het digitaliseren van archieven een manier zijn om te helpen de maritieme datasets te genereren die het vakgebied een grotere relevantie kunnen geven zoals Matthias van Rossum in het vorige nummer van dit tijdschrift betoogde? Het antwoord op deze vraag ligt niet zozeer in het simpelweg scannen van archiefstukken als in de manier waarop de stukken digitaal ontsloten worden. Hier volgt een beknopt overzicht van achtereenvolgens de huidige stand van zaken, de uitdagingen bij het gebruik van digitale stukken en de mogelijkheden voor nieuwe ontsluitingen van de scans. Dit is een proces waarbij ik tijdens een fellowship bij het Nationaal Archief in 2015–2017 betrokken ben geweest.

Er zijn op dit moment 4.078.682 scans uit het VOC-archief raadpleegbaar via de website van het archief. Bij het scannen van de archiefstukken is de structuur van het papieren archief gevolgd. De scans zijn dus via de inventaris te raadplegen. Inventarisnummer 2039, een ingekomen brievenboek van Batavia bevat bijvoorbeeld 1.232 scans die via de inventaris toegankelijk zijn. Het voordeel van het volgen van de inventaris boven, bijvoorbeeld, een index is dat de volgorde van de stukken in de nieuwe, digitale, omgeving hetzelfde is als in het fysieke stuk. Dit was vaak een probleem bij het werken met de TANAP-database op de Overgekomen Brieven en Papieren waarin deze volgorde was losgelaten en de samenhang soms lastig te achterhalen was. Een voordeel is ook dat de eigentijdse toegang op het stuk – de inhoudsopgave – op de eerste scans te zien is. Het grote nadeel van deze werkwijze laat zich echter al snel raden. Door de grote omvang van het stuk (1.232 scans in dit enkele inventarisnummer!) is het lastig om de juiste brief te vinden, zelfs als de verwijzing ernaar in de eigentijdse toegang gevonden is. De brievenboeken van de VOC zijn niet uniform gefolieerd, blanco pagina's ontvingen normaliter geen folionummer en de foliëring begint opnieuw als er een nieuw katern begint. Dit maakt het vinden van de juiste scan lastig. Ironisch genoeg is dit in de digitale werkomgeving lastiger dan met het origineel: dan is het sneller bladeren. Digitaal gaat dit lastiger en door de hoge kwaliteit van de scans laden ze soms langzaam. Werken met de digitale stukken vereist dus een grote investering in tijd en kan soms frustrerend zijn. De toegankelijkheid van de gescande stukken ligt soms lager dan het origineel, geen ideale situatie!

DE SCANS BESCHIKBAAR MAKEN

Van dit probleem is het Nationaal Archief zich wel bewust. Er heerst nu het besef dat digitaliseringsprojecten alleen afgerond zijn als archiefstukken niet alleen gescand zijn, maar ook op een goede manier zijn ontsloten. Hiervoor heeft een cultuuromslag plaatsgevonden van 'zoveel mogelijk scannen' naar 'minder scannen en ontsluiten'. Het VOC-archief is het eerste grote project waarbij deze nieuwe aanpak een rol speelde. Deze omslag kwam echter pas tijdens het scannen, waardoor er nu nog werk ligt om de al gescande en beschikbare scans ook te ontsluiten. Deze ontsluitingen van de scans kunnen afhankelijk van het type materiaal op verschillende manieren vorm worden gegeven. Hieronder drie voorbeelden van verschillende soorten materiaal waar een verschillende aanpak werd gevolgd.

De eerste soort ontsluiting is het koppelen van een nadere toegang (NT) aan de scans, vaak in de vorm van een index. Een goed voorbeeld hiervan is de al bestaande database van de VOC-opvarenden. Alle namen in de scheepssoldijboeken waren sinds 1999 beschikbaar gemaakt in een database en deze database is vanaf 2010 toegankelijk via de website van het NA. Nieuw is nu dat de database rechtstreeks gekoppeld is aan de scans. In deze situatie zijn de scans

dus gekoppeld aan een doorzoekbare database, wat een goede bruikbaarheid oplevert. Maar niet alle gedigitaliseerde bronnen lenen zich voor deze aanpak. In het geval van de scheepssoldijboeken zijn er een beperkt aantal logische termen waarop gezocht kan worden; persoonsnamen, plaats van herkomst, scheepsnamen. Deze termen geven structuur aan de onderliggende database. In het geval van de Overgekomen Brieven en Papieren is er ook een database beschikbaar. In het TANAP-project is een groot gedeelte van de brieven ingevoerd in een overzicht. In 2018 zal een begin worden gemaakt met het koppelen van deze database aan de scans. Een derde geval wordt gevormd door de resoluties van de Heren XVII: de notulen van de vergaderingen van het bestuur van de compagnie in Nederland. Hier is een ontsluiting op basis van datum nodig, aangezien de meeste eigentijdse verwijzingen naar de datum van een genomen besluit zijn, en niet naar het folionummer waarop het besluit genoteerd staat. Inventarisnummer 278 bijvoorbeeld bevat 452 scans met de net-resoluties van de Heren XVII van november 1769 tot eind augustus 1770. In dit geval zou de bruikbaarheid van de scans verhoogd worden door de scans aan te bieden in kleinere pakketten met de scans van een specifieke maand. Als de onderzoeker weet op welke datum een bepaald besluit genomen is, kan dan in een kleinere hoeveelheid scans gezocht worden naar het specifieke besluit.

Dit alles kost natuurlijk veel extra tijd, en dus geld. Het goed ontsluiten van de gescande VOC-stukken is een proces wat nog gaande is en waarbij lessen geleerd worden voor de toekomst. Want het scannen van de archieven gaat nog gewoon door: delen van het archief van de Staten-Generaal zijn al gescand, net zoals het WIC-archief en ook delen van het negentiende-eeuwse koloniale archief zullen gescand worden. Op de al gescande inventarissen zoals die van de WIC is het de moeite waard om met terugwerkende kracht ook nieuwe ontsluitingen te ontwerpen. Daarnaast biedt het archief in toenemende mate gedigitaliseerde stukken aan van andere archiefinstellingen. Zo zijn bijvoorbeeld scans van een selectie uit de VOC-archieven in Chennai te zien via de NA-website. Het ontsluiten van de VOC-archieven vormt een test-case voor het digitaal beschikbaar maken van archiefstukken die qua omvang in Nederland alleen te vergelijken is met de ontsluiting van de notariële archieven in Amsterdam. Interessant is dat hier een compleet andere methodiek gevolgd wordt en met vrijwilligers wordt gewerkt.

Maken gedigitaliseerde archieven nu een andere aanpak van maritieme geschiedschrijving mogelijk? Naar mijn inziens wel, als aan de voorwaarde voldaan wordt dat het werken met de digitale stukken niet omslachtiger moet zijn dan het werken met de originelen. Eenvoudig bruikbare en doorzoekbare gedigitaliseerde archieven maken het omslachtige werk van het aanleggen van datasets en databases eenvoudiger en minder tijdrovend. Hierbij komt nog dat de gedigitaliseerde archieven het controleren van datasets eenvoudiger maakt. Voor de buitenlandse, meest Aziatische, onderzoekers die veelal van VOC-materiaal afhankelijk zijn voor de eigen geschiedschrijving is het digitaal beschik-

baar maken een goede ontwikkeling, zij hoeven nu niet meer de reis naar Den Haag te ondernemen. Het valt te verwachten en te hopen dat door digitalisering en betere ontsluiting van het VOC-archief nog meer dan tegenwoordig het geval is de stukken van de VOC gebruikt zullen worden om nieuwe maritieme geschiedenissen te schrijven.

ERIK ODEGARD
UNIVERSITEIT LEIDEN